

etika, narativna etika, normativna etika, obitelj, vjernost i nerazrješivost, feminizam, krađa, novinar, kazneno pravo, milost, samozadovoljavanje (autoerotizam), banke, blagostanje i socijalna sigurnost, obećanje i prisega, relativizam, istraživanja i biologijski pokusi, znanosti o čovjeku i etika, znanstvenik, sindikalist, oporezivanje, slobodno vrijeme itd. Prijašnji članak »krizma« ugrađen je u članak »kršćanska inicijacija«; isto tako »dvostruki učinak« (causa cum duplici effectu) ugrađen je dijelom u članak »osoba i ljudski čin« a dijelom u »načela tradicionalne etike«; isto tako »epikeja« nema svog članka nego je ugrađena u drugi; članak »naravni zakon« potječe od istog autora (E. Chiavacci), ali je prerađen i dotjeran i sadržajno i s obzirom na bibliografiju. Članak »novi zakon« preuzet je posvema iz prijašnjeg zbornika, tematika koju je dobro poznao jedan od urednika (sada već pokojni A. Valsecchi). Članak je bibliografski dopunio F. Compagnoni.

U svakom slučaju preporučujemo ovaj *Novi rječnik moralne teologije*, čak i onima koji već posjeduju onaj prijašnji *Enciklopedijski rječnik moralne teologije*, dakako ukoliko doista žele ozbiljno pratiti razvoj današnje moralne teologije.

Ujedno treba čestitati talijanskim teolozima moralistima koji znaju i raditi i surađivati, spajajući u svom radu »nova et vetera«, teoretska razglabanja i praktičnu primjenu. Time nije rečeno da bi se svi katolički moralisti složili ili morali složiti sa svakim stajalištem, jer je općenito poznato da je moralna problematika danas toliko kompleksna da je stanovit pluralizam, barem do nekih granica, neizbježan, no, sve u svemu, oni koji nabave ovaj leksikon ili rječnik neće požaliti što su ga nabavili. Djelo će svakako doživjeti još novih izdanja.

Za razliku od prijašnjeg leksikona bilješke se ne nalaze na kraju svake jedinice (prije bibliografije) nego su ugrađene u sam tekst, kad je to doista potrebno, ali zato svaka jedinica ima na kraju biranu bibliografiju, pretežito na talijanskom jeziku.

Marijan Valković

LEXIKON MEDIZIN, ETHIK, RECHT, ur. Albin Eser, Markus von Lutterotti, Paul Sporcken, surađivali Franz Josef Illhardt i Hans-Georg Koch, Herder, Freiburg 1989.

Svima je poznato kako je bio-etika danas jedno od najvažnijih i najtežih područja etike. Silan i sve kompliciraniji razvoj medicine, pogotovo otkako se ona vezala uz modernu znanost i tehnologiju, nameće probleme koji zadaju glavobolje i liječnicima i etičarima, a također i pravnicima, jer problemi su tako važni i teški i zloporabe lako moguće, da i države moraju izdavati posebne pravne norme. Tako se na ovom području tijesno isprepleću tri znanstvene discipline: medicina, etika i pravo.

Za ovu problematiku postoje danas brojne knjige i publikacije, katedre na sveučilištima i posebni znanstveni instituti, održavaju se simpoziji itd., tako da je i stručnjacima nerijetko teško se snaći u golemoj stručnoj literaturi, koja iz dana u dan raste, jer se problemi sve ubrzanije šire i nameću.

U takvoj situaciji veoma dobro dođu kakva pregledna djela, pogotovo kad su stručno i interdisciplinarno sastavljena. Može biti poneko ponavljanje, nešto ostane izostavljeno ili je prekratko i nedovoljno obrađeno. To je nužna sudbina takvih djela, ali je velika prednost da se mogu dobiti opća panorama problematike i pokazatelji za daljnji studij.

Takav je *Leksikon Medicina Etika Pravo*, koji ovdje želimo prikazati. Doduše, već su prošle tri godine od njegova objavljivanja, pa bi možda poneku pojedinost trebalo dopuniti, osobito s obzirom na noviju bibliografiju. No ono je još uvijek veoma vrijedno djelo i za medicinsko osoblje, etičare i pravnike, a također i za širu publiku zainteresiranu za ovu problematiku (tko u ovim pitanjima može danas biti neutralan?).

Djelo je dakle sastavljeno interdisciplinarno na tri razine, kako je naznačeno u naslovu. Zato su i tri urednika, poznati specijalisti za svaku od ovih razina: Albin Eser, profesor kaznenog prava u Freiburgu, Markus von Luttermann, profesor unutarnje medicine također u Freiburgu i Paul Sporcken, teolog i profesor medicinske etike u Maastrichtu (Nizozemska), ali su mu djela prevedena na njemački i veoma je cijenjen u njemačkim stručnim krugovima.

Djelo ima 110 članaka, većina njih s tri ili barem dva dijela zbog interdisciplinarnog pristupa svakoj temi, a svaki dio ima i biranu noviju literaturu (većinom njemačku i englesku), s mnoštvom natuknica koje upućuju na pojedine teme sadržane. U radu je sudjelovalo 114 stručnjaka.

Za objektivnan prikaz ovog djela trebala bi tri recenzenta: s medicinskog područja, etičkog i pravnog (posebice s obzirom na zakonodavstva na njemačkom govornom području). No u ovom slučaju ja ću se zadovoljiti s općim prikazom, posebno vodeći računa o etičkom pristupu.

Od etičara ili moralista surađivali su i katolici i evangelići, no većinom katolici. Tu nalazimo poznata imena kao A. Auer, F. Böckle (umro 1991), J. Gründel, H. Holderegger, D. Mieth, P. Sporcken, a s evangelike M. Honecker, J. Hübner i drugi.

Nastojalo se u ekumenskom duhu pristupiti ovoj teškoj etičkoj problematiki. Već je dosta dugo da su katolički i evangelički moralisti u Njemačkoj našli načina da mogu u svom radu surađivati, na obostranu korist, pozivajući se, među ostalim, i na koncilski poticaj da »može započeti ekumenski dijalog o moralnoj primjeni Evandjelja« (UR 23).

U knjizi su obrađene najraznovrsnije teme, od antropologije (osoba, zdravlje, život, trpljenje itd.), do humane genetike (genetsko savjetovanje, antenatalna medicina, umjetna oplodnja, genetska tehnologija, reguliranje začeća...), socijalne medicine, gerijatrije i psihogerijatrije, psihijatrije, okoliša, eksperimentiranja na ljudima, transplantacije itd. Obrađene su i teme kao kultura i medicina, tehnika i medicina, religija i medicina (iako je djelo prvenstveno sastavljeno s aspekta kršćanske antropologije i europske kulturne baštine, uz židovstvo dolaze do izražaja i temeljni pogledi iz drugih većih religija – islam, hinduizam, budizam). Samo je po sebi jasno da su s posebnom pažnjom obrađeni članci u vezi s početkom i krajem života kao i neki gorući problemi današnjice (npr. AIDS).

U ovakvu leksikonu ne možemo naći sve što bismo htjeli, ali on služi kao izvrstan uvod za teologe, pravnike, liječnike i političare i, kako rekospo, za sve zainteresirane za goruće probleme današnjice. U relativnom siromaštvu

ovakve literature kod nas, a imajući pred očima moralni vakuum u kojem se nalazimo nakon pada komunizma kad se na sve strane vapi za etičkim smjernicama, posebice na području medicine i ostalih znanosti o čovjeku, ovakva djela služe kao veoma koristan pregled. A otkad je vjeronauk uveden u škole i otkako sve češće pozivaju ne samo teologe nego i u neposrednoj pastoralnoj službi da uzmu udjela u raznim raspravljanjima o ovim i sličnim problemima, nameće se potreba solidnog znanja na ovom području. A kako sve više govorimo o zadaći kršćanskih laika u Crkvi i svijetu, i s te strane nameće se potreba ne samo iskrena i čestita života nego i solidna znanja, u svjetlu vjere, o gorućim problemima današnjice. Imamo dobrih kršćana i visokih stručnjaka na raznim znanstvenog i općenito javnog života, ali na žalost njihovo sintetičko znanje, što se tiče pitanja kršćanskog humanizma, često je na katekizamskoj razini. Stoga će ovakva interdisciplinarna djela pridonijeti njihovu rastu i kao stručnjaka, imajući uvida u srodne discipline, i kao kršćanskih humanista.

Marijan Valković

STJEPAN BALOBAN, *Spirito e vita cristiana nella teologia morale di Bernhard Häring*, Dissertatio ad Doctoratum in Theologia morali consequendum, Roma 1988, str. XV–222.

Bolest je u našem kulturnom životu, posebice katoličkom, da nemamo dovoljno pregleda o onome što se piše i o čemu se raspravlja ne samo u širokom svijetu nego čak ni o onome što se događa kod nas i što rade naši ljudi. Nedostaju nam sistematski bibliografski radovi i, još više, stručne recenzije. Tako se evo dogodilo da nakon četiri godine prikazujemo doktorsku disertaciju koja je prije četiri godine obranjena »summa cum laude« na poznatoj Academia Alfonsiana u Rimu i koja je iste godine tiskana (u Zagrebu uz financijsku pomoć Nadbiskupijskog ordinarijata München-Freising. Tema disertacije je *Duh i kršćanski život u moralnoj teologiji Berharda Häringa*. Pisana je lijepim talijanskim jezikom i, što je od posebna značenja, obrana je bila u nazočnosti samoga Häringa, koji je samo nekoliko dana nakon obrane u travnju 1988. definitivno napustio Rim i predavanja (ali ne i pisanje) i povukao se u Gars am Inn nedaleko od Münchena, gdje je Häring, kao pripadnik Družbe Presvetog Otkupitelja (redemptorista) započeo svoju službu profesora moralne teologije, gdje će više godina nastaviti tu službu, spajajući je s predavanjima na Academia Alfonsiana u Rimu (jedan semestar u Gars am Inn, a drugi u Rimu). Kasnije će posve ostati u Rimu, ali će nakon Koncila nastaviti također s predavanjima u Americi, a s povremenim predavanjima, možemo reći, i širom svijeta.

Tako je obrana ove disertacije u proljeće 1988. nekako bila simbolična: u neku ruku znak priznanja i zahvalnosti brojnih učenika koji će, nadahnuti njegovim učenjem i primjerom, nastaviti rad na obnovi moralne teologije u Duhu Kristovu. Prikazati ovu disertaciju i istaknuti lik Berharda Häringa kao teologa moralista je to hitnije što je Häring 10. studenoga 1992. navršio 80 godina života (makar su mu ranije liječnici nekoliko puta proricali ranu smrt i unatoč višestrukim operacijama zbog raka na grlu) te su mu tom prilikom čestitale